



SECUNDAIR ONDERWIJS

Graad: **Eerste graad**

A-stroom

Jaar: **Tweede leerjaar**

Basisoptie: **Artistieke vorming**

Vak(ken):

KV Kunstinitiatie

4 lt/w

Vakkencode: **KU-g**

Leerplannummer: **2005/081**
(Vervangt 2001/003)

Nummer inspectie: **2005 / 42 // 1 / K / BS / 1 / I / / D /**

INHOUD

Visie	2
Beginsituatie	3
Algemene doelstellingen	4
Leerplandoelstellingen / leerinhouden.....	8
Pedagogisch-didactische wenken en timing	14
Minimale materiële vereisten.....	23
Evaluatie.....	25
Bibliografie	28

VISIE

Het vak is een kunstvak met een algemeen vormende inslag.

- De leerlingen leren de verschillende elementen binnen de expressietaal op een verkennend niveau gebruiken.
- De leerlingen worden gevoelig gemaakt voor het esthetische, het muzische, het creatieve, het technisch-technologische en maatschappelijke stromingen in onze wereld. Het integreren van een vakoverschrijdende visie is onafwendbaar.

Aanbieden van het vak

- Het ontwikkelen van de eigen expressieve vaardigheden, inzichten en kennis staat centraal. Het vak Kunstinitiatie bestaat uit theoretische/beschouwende en praktisch/expressiegerichte doelen die naargelang de eigenheid van de school geïntegreerd of minder geïntegreerd aangeboden worden. Op jaarbasis zal men streven naar een half om half verhouding.

Met het oog op een eventuele doorstroming naar de onderwijsvorm KSO in de 2e graad zal deze optie via de vakinvulling kunstinitiatie [**beeldende kunsten** (gericht naar vorming, kunsten, opleiding) **of/en podiumkunsten** (gericht naar dans, muziek, woordkunst-drama)] een verruimende kennismaking zijn. Het is tevens een toetsing naar aanleg en motivatie van de leerlingen.

Het is aan de school om te kiezen voor zijn profielinvulling.

Keuzemogelijkheden:

- ***beeldende kunsten;***
- ***podiumkunsten;***
- ***een evenwichtige keuze van beide.***

BEGINSITUATIE

De leerlingen hebben in het eerste jaar van de eerste graad via de eindtermen van het vak Plastische opvoeding en/of Muzikale opvoeding reeds een zeker inzicht verworven in waarnemen, vormgeven en verwoorden.

ALGEMENE DOELSTELLINGEN

VERWERVING

De leerling:

- verwerft inzicht in de eigen creativiteit en expressieve mogelijkheden, vanuit verschillende invalshoeken;
- kan creatieve en expressieve inzichten en vaardigheden binnen het veld van de beeldende kunsten of/en de podiumkunsten verkennen;
- weet welke de basistechnieken van de belangrijkste creatieve vormen zijn;
- kan creatief omgaan met verschillende expressiemiddelen.

De leerlingen:

- ontwikkelen hun visuele en auditieve waarneming;
- ontwikkelen hun beeldend of podiumkunstengericht inzicht en kunnen dit in verschillende technieken op creatieve wijze onder begeleiding benutten, visualiseren en/of auditief maken.

Taalvaardigheid

• RECEPTIEVE TAALVAARDIGHEID in het Nederlands:

- In staat zijn om als luisteraar en/of lezer - in het Nederlands - op adequate wijze een gesproken, geschreven of audiovisuele boodschap te ontvangen en te verwerken.
- De instructies begrijpen en opvolgen.

• FUNCTIONELE TAALVAARDIGHEID

- Informatief luisteren en lezen.
- Hanteren van gepaste taal en omgangsvormen.

Leerstrategieën

• Leren leren

De leerling zullen strategieën ontwikkelen om thuis, op school of elders zo zelfstandig mogelijk te leren. Het gaat hierbij om strategieën als studievaardigheden (het maken van een uittreksel, het onderscheiden van hoofd- en bijzaken), remedieerstrategieën, probleemoplossende vaardigheden en onderzoeksvaardigheden.

• Leren reflecteren op het leer- en werkproces

De leerlingen leren door na te denken over het eigen functioneren zicht te krijgen op en sturing te geven aan het eigen leer en werkproces. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om het maken van een werkplanning.

• Leren uitvoeren

Dit betekent dat de leerlingen leren om in zo veel mogelijk herkenbare situaties een aantal schoolse vaardigheden verder te ontwikkelen. Het gaat om vaardigheden zoals het lezen van teksten en beelden, informatie in verschillende gegevensbestanden opzoeken, selecteren, verzamelen, ordenen; goed en veilig omgaan met materialen, gereedschappen apparatuur en rekenvaardigheden (zoals meten) toepassen. Er wordt daarbij ook gebruik gemaakt van informatie- en communicatietechnologie.

• Leren reflecteren op de toekomst

De leerlingen leren door na te denken over het eigen functioneren zicht te krijgen op de eigen toekomstmogelijkheden en interesses, en op opleidingen, beroepen, de kunstpraktijk en de actuele ontwikkelingen daarbinnen.

LEESWIJZER

Algemene doelstellingen

Zij vormen oriënteringspunten en geven algemene richtlijnen aan met betrekking tot het vormingsresultaat dat uiteindelijk moet worden nagestreefd. (Vb algemene sleutelvaardigheden of voor het einde van een beroepsopleiding kan dit het profiel zijn van een beginnend beroepsbeoefenaar.)

Vakoverschrijdende eindtermen (VOET)

Wettelijke niet vakgebonden doelen die men vanuit het schoolteam nastreeft (dus ook via de vakleraar).

Leerplandoelstellingen zijn de concretisering van de algemene doelstellingen en vormen een schakel tussen de algemene doelstellingen en de concreet observeerbare lesdoelstellingen.

De leerplandoelstellingen en de leerinhouden zijn geordend volgens een ordeningskader. Zij bevatten de volgende onderdelen waarbij men telkens in onderliggende relatie een leerlijn kan uitzetten:

- Impact (sleutelvaardigheden, kunstbeschouwing ...);
- Licht en kleur;
- Vorm en dimensie;
- Materiaal, materie en techniek.

Deze indeling kan de indruk wekken dat de onderdelen afzonderlijk en/of na elkaar behandeld moeten worden. De leraar kan echter vrij kiezen wanneer hij welke leerinhouden behandelt. Hij hoeft zich dus niet te houden aan de volgorde van de leerinhouden in dit leerplan. We vinden het bovendien wenselijk dat hij waar mogelijk leerinhouden uit verschillende onderdelen als een samenhangend geheel behandelt. Bij het uitwerken van thema's of projecten streeft de leraar bewust een integratie van de verschillende onderdelen na. Dit is bijv. uitdrukkelijk gewenst voor de creatieve vaardigheden die via de andere onderdelen gerealiseerd dienen te worden.

Leerinhouden zijn een verduidelijking en aanvulling van leerplandoelstellingen en beschrijven in feite de diepte en de breedte ervan (leerinhouden zijn een middel om leerplandoelstellingen te bereiken).

De leerinhouden moeten gelezen worden met de bijbehorende doelstelling: die geeft immers aan wat de leerling met die inhouden moet kunnen doen. Leraren die meer willen doen dan in de doelstelling is aangegeven, mogen dat, op voorwaarde dat het leerplan in zijn totaliteit gerealiseerd wordt.

De leraar zal in overleg met de vakgroep zelf bepalen hoe de spreiding van de onderdelen gebeurt. Volgende factoren kunnen de keuze mee helpen bepalen: samenhang binnen het vak, de relatie tot de vakoverschrijdende eindtermen, samenhang binnen de opleiding, moeilijkheidsgraad van de leerinhouden, interesse van de leerlingen, deskundigheid van de leraar, gebeurtenissen in de actualiteit, relatie met vakoverstijgende activiteiten in de school ...

Uitbreidingsdoelstellingen en **uitbreidingsleerinhouden** worden aangeduid met een U. Deze zijn niet verplicht, maar bedoeld voor de meer gevorderde klassen en/of leerlingen.

Indien alle leerplandoelstellingen bereikt zijn, kan de leerkracht ook zelf uitbreidingsdoelstellingen toevoegen. Deze doelen kunnen de leerplandoelstellingen en/of bepaalde leerinhouden verder uitdiepen of gericht zijn naar de specifieke, gespecialiseerde uitrusting van de school.

Relatie leerplandoelstellingen en leerinhouden

Gezien de eigenheid van het vak, het profiel van de school en profiel van de leerling is het noodzakelijk te werken met een open leerplan. Het is aan de leerkracht om te opteren voor ofwel alle leerplandoelen te kiezen uit beeldende kunsten of uit podiumkunsten of een evenwichtige keuze aan te bieden uit beide.

De impactdoelstellingen komen steeds aan bod.

Hij/zij kan zich daarbij laten leiden door het profiel van de optie. In één praktische opdracht kunnen uiteraard meerdere leerinhouden van toepassing zijn.

De leraar moet er wel op toezien dat alle vooropgestelde leerplandoelstellingen (binnen de keuze) gerealiseerd worden.

Niveau (taxonomie) classificatie op basis van model Brion en gedragsniveau van De Block	Duiding Opmerking: bij de beeldgerichte vakken is er een intense samenhang tussen affectief (voelen), cognitief (denken en waarnemen) en het psychomotorisch (houding en beweging) handelen. Het opsplitsen naar deze drie classificaties is niet opportuun.	Activiteiten van de leerlingen: (lesdoelen)
0 kennis is miniem of om te verwaarlozen		
1 verkennen en in eenvoudige context elementair gebruiken	<ul style="list-style-type: none"> ● Signalen ontvangen - Ontdekken (innerlijk aanvoelen) - Bewust zijn van de zintuiglijke prikkels ● Waarnemen - vormt de basis voor spreken, lezen, schrijven, tekenen en aangeleerde bewegingen - vormt de basis van werkwijze reproduceren (nabootsingeffecten) ● Perceptie ● Weten, herinneren ● Getrouw toepassen (geïsoleerde handelingen) 	Herinneren, benoemen, opnoemen, definiëren, opzoeken, beschrijven, aanwijzen, reproduceren, Verwonderd zijn, aandacht opbrengen, Getrouw toepassen, zichtbaar maken...
2 inzien oefen-fase	<ul style="list-style-type: none"> ● Beschikken over voorkennis ● Logische verbanden leggen tussen (hij ziet essentie, overeenkomsten en verschillen) ● Bereidwilligheid tot handelen/reageren volgens richtlijnen (overeenstemmend) 	Samenvatten, een verklaring geven, in eigen woorden weergeven, een 'tekening' maken van, voorspellen, voorbeelden geven, uitleggen, selecteren, (her)structureren, grote lijnen aangeven, situeren, adequaat omgaan, inzichtelijk aanwenden ...
3 beheersen en wendbaar gebruiken	<ul style="list-style-type: none"> ● Na voldoende inoefenen en/of ontwikkelen van inzichten komt de leerling tot zelfstandig gebruik of uitvoering. Wendbaar gebruiken betekent dat het geleerde kan gebruikt worden in nieuwe situaties. ● Analyse en synthese ● Mechanisme/Automatisme 	Een plan ontwikkelen, een oplossing voorstellen, aantonen dat, laten zien hoe, kennis gebruiken in een situatie die ..., trefzeker en direct toepassen, beeldende uitvoering vanuit een automatisme realiseren, methodische aanpak hanteren ...

4 vlot, geïntegreerd, inventief en origineel gebruiken	<ul style="list-style-type: none">• Taken worden precies, snel en zelfzeker uitgevoerd. De handeling is uitgegroeid tot een automatisme. De handeling is wendbaar en het probleemoplossend denken gaat aan de toepassing vooraf. <p style="text-align: center;">&</p> <ul style="list-style-type: none">• Kan het verworvene in gevarieerde en nieuwe situaties vlot gebruiken.• Op basis van het geleerde, iets nieuws en origineel gebruiken.• Scheppen.	In delen splitsen, patroon beschrijven, bewijzen voor conclusies aangeven, classificeren, onderzoeken ... Ontwerpen, scheppen, samenstellen, schrijven, creatief omgaan met kennis en inzichten, bouwen, ontwikkelen ...
---	--	---

Een **taxonomie** is een getrapte ordening van leerdoelcategorieën, waarbij leerstofbeheersing in een lager niveau voorwaarde is voor een hoger niveau.

De **leerstofopbouw** is opgebouwd uit verschillende delen en het is de keuze van de leerkracht om de delen tot een éénheid aan elkaar te binden via leerlijnen. Het behoort tot zijn pedagogische vrijheid om de leerlijnen op analytische (van geheel naar afzonderlijke delen), synthetische (van afzonderlijke delen naar geheel), inductieve (van concreet naar algemeen), deductieve (van algemeen naar concreet), genetische (overeenkomstig de ontwikkeling) of gecombineerde wijze aan te bieden.

LEERPLANDOELSTELLINGEN / LEERINHOUDEN

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen	LEERINHOUDEN (<i>u</i> =uitbreiding)
	Impact / Algemeen	Beschouwende
1	<ul style="list-style-type: none"> - tonen belangstelling en appreciatie voor kunst in de ruime zin van het woord; - kunnen de belangrijke kunstvormen herkennen en beknopt beschrijven. 	1 Kunstvormen en producties <ul style="list-style-type: none"> • Architectuur • Beeldhouwkunst • Schilderkunst • Grafiek • Fotografie • Film/video/media • Muziek • Theater • Dans • Ballet • Andere (u)
2	<ul style="list-style-type: none"> - zijn in staat (met behulp van bronnen) artistieke uitingen en realisaties te situeren in een elementair historisch kader. 	2 Historisch kader <ul style="list-style-type: none"> • Belangrijke perioden • Belangrijke meesters • Actuele kunst en kunst in de actualiteit
3	<ul style="list-style-type: none"> - leren een kunstproductie kritisch te benaderen; - kunnen zonder vooroordeel diverse kunstvormen waarderen; - leren een persoonlijke appreciatie ontwikkelen en formuleren. 	3 Kunst verkennen en beleving <ul style="list-style-type: none"> • Benaderen • Genieten • Waarderen/appreciëren
4	<ul style="list-style-type: none"> - kunnen een overzichtelijke documentatiemap aanleggen. 	4 Documenteren <ul style="list-style-type: none"> • Informatie verwerven • Informatie verwerken (documentatiemap aanleggen) • Kranten, tijdschriften, kunstuitgaven, vakliteratuur • Internet, ICT • Musea • Evenementen

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen	LEERINHOUDEN (u =uitbreiding)
	<p>5</p> <ul style="list-style-type: none"> - verwerven verkennend formele aspecten van vakterminologie; - maken zich de elementaire vakterminologie eigen; - weten welke de vormelijke en inhoudelijke aspecten van de belangrijke kunstvormen zijn. 	<p>5</p> <p>Formele aspecten/middelen (naargelang de kunstvorm)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Punt, lijn, vorm • Structuur • Beweging • Ritme • Richting • Ruimte en ruimtewerking • Techniek • Licht en kleur • Techniek • Functionaliteit • Compositie • Constructie • Weergave • Interpretatie • Betekenis • Inhoud • Andere (u)
	<p>6</p> <ul style="list-style-type: none"> - verwerven verkennend een voedingsbodem ter verrijking van hun creativiteit; - kunnen zich creatief uiten in een eenvoudige context. 	<p>6</p> <p>Creatief denken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voedingsbodem, inspiratiebronnen en technieken (verwerking) • Verwerking • Durven uiten • Andere (u)
	<p>7</p> <ul style="list-style-type: none"> - kunnen adequaat participeren in een groep. 	<p>7</p> <p>Werken in groep</p> <ul style="list-style-type: none"> • Communiceren • Organiseren (o.a. ontwikkelen van stappenplan) • Taakverdeling • Verantwoordelijkheid • Sociale ingesteldheid en vaardigheid
	<p>8</p> <ul style="list-style-type: none"> - kennen de belangrijkste vormen en technieken van multimedia en kunnen deze toepassen in opleidingsgerichte situaties. 	<p>8</p> <p>Gebruik van multimedia</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geluidsinstallatie • Cd-rom • Internet

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen	LEERINHOUDEN (u =uitbreiding)
		<ul style="list-style-type: none"> • Digitale beeldvormen (video, foto toestel ...) • ... ter ondersteuning van zowel de beeldende of podium gerichte expressie.
9	– weten welke de basisprincipes en –voorschriften zijn voor veiligheid en hygiëne.	9 Welbevinden, veiligheid en hygiëne
	Beeldende kunsten	Expressie
10	– weten welke elementen een rol spelen in de beeldtaal; – kennen diverse beeldende middelen en kunnen ze verkennend toepassen in opdrachten; – kennen diverse beeldende technieken en kunnen ze verkennend toepassen in opdrachten; – kennen diverse beeldende materies en kunnen ze verkennend toepassen in opdrachten.	10 Beeldtaal <u>Beeldende middelen</u> zijn <ul style="list-style-type: none"> • vormen en dimensie (2-, 3- en 4- dimensionaal) • licht en kleur • compositie (spreiding, concentratie, statisch, dynamisch, ritmisch, contrast, evenwicht ...) • andere (u) <u>Beeldende technieken</u> kunnen zijn <ul style="list-style-type: none"> • potloden, houtskool, krijt, pastels, verf ... • scheuren, snijden, ritsen, vouwen, collage ... • boetsen, assembleren ... • digitale beeldvorming ... • andere (u) <u>Beeldende materies</u> kunnen zijn <ul style="list-style-type: none"> • papier, karton, klei, textiel, recycleerbaar materiaal, hout ... • verfsoorten, inktsoorten ...
11	– zijn in staat om gebruik te maken van verkennende activiteiten i.v.m. uiteenlopende beeldende middelen, technieken en materies.	11 Verkennende activiteiten i.v.m. beeldtaal <ul style="list-style-type: none"> • Informatie verwerven • Informatie verwerken • Plannen • Voorbereiden, organiseren, afsluiten van activiteiten

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen	LEERINHouden (u =uitbreiding)
		<ul style="list-style-type: none"> • Begeleiden • Zelfevaluatie
	Podiumkunsten	Expressie
12	<ul style="list-style-type: none"> – weten welke werkvormen kunnen gebruikt worden om muzikale expressie te organiseren; – kennen vocale expressievormen en kunnen ze verkennend toepassen in opdrachten; – kennen instrumentale expressievormen en kunnen ze verkennend toepassen in opdrachten; – kennen luistertechnieken en kunnen ze verkennend toepassen in opdrachten. 	<p>12 Muziektaal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geluiden uit de omgeving: nabootsen en op een creatieve manier verwerken • Creatief met klanken • Samenstellen en inwerken van eenvoudig liedrepertoire voor diverse doelgroepen • Creatief met: lichaamsinstrumenten, vindinstrumenten, Orff-instrumenten, gebruik in liederen en meespelen met beluisterde muziek, grafische partituur • Muzisch-creatieve activiteiten met muziek als uitgangspunt: muzikale componenten in beweging omzetten, creatief spel naar aanleiding van een beluisterd fragment, tekenen en schilderen naar aanleiding van een beluisterd fragment, stemmingsimpressies grafisch weergeven, spelen met woorden en teksten
13	<ul style="list-style-type: none"> – zijn in staat om activiteiten verkennend uit te werken en te begeleiden, gebruik makend van uiteenlopende muzikale middelen. 	<p>13 Verkennende activiteiten i.v.m. muziektaal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Documenteren • Plannen • Voorbereiden, organiseren • Begeleiden • Zelfevaluatie
14	<ul style="list-style-type: none"> – weten welke elementen een rol spelen in woord en drama; – kennen diverse middelen en kunnen ze verkennend toepassen in opdrachten; – kennen diverse spraaktechnieken en kunnen ze verkennend toe- 	<p>14 Woord en drama (taal)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Klanken op een creatieve manier verwerken • Creatief met woorden in functie van dramatiek • Woord in relatie tot lichamelijkeheid

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen	LEERINHouden (u =uitbreiding)
	<p>passen in opdrachten;</p> <p>– kennen diverse luistertechnieken en kunnen ze verkennend toe- passen in opdrachten.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Woord en weerwoord • Woord en communicatie • Creatief met: teksten, objecten, grafische schriftuur, muziek • Muzisch-creatieve activiteiten met het woord/drama als uitgangspunt: dramatische componenten in beweging omzetten, creatief spel naar aanleiding van een beluisterd fragment, tekenen en schilderen naar aanleiding van een beluisterd fragment, stemmingsimpressies grafisch weergeven, spelen met woorden en teksten, schmink als uitgangspunt ...
15	<p>– zijn in staat om activiteiten verkennend uit te werken en te begeleiden, gebruik makend van uiteenlopende verbale middelen.</p>	<p>15 Verkennende activiteiten i.v.m. taal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toneel • Rollenspel • Voordracht • Leren werken vanuit diverse invalshoeken van beweging, klank en beeld • Andere (u)
16	<p>– weten welke werkvormen kunnen gebruikt worden om bewegingsexpressie te organiseren;</p> <p>– kunnen verschillende vormen van bewegingsactiviteiten uitvoeren en evalueren, zowel individueel als in groep.</p>	<p>16 Bewegingstaal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dansante vormen • Vormen van lichaamsexpressie (bijv. exploratie van lichaam, omgeving en ruimte) • Creatieve spelvormen (bijv. kennismakingsspelen via beweging en dans, uitbeeldingsspelen, begroetingsspelen, spelen in en met water, spelen met geuren ...) • Vrije expressie al dan niet op muziek • Relaxatietechnieken
17	<p>– zijn in staat om activiteiten “bewegingsexpressief” uit te werken en te begeleiden, al dan niet gebruik makend van uiteenlopende elementen uit de beeldende en/of muzikale expressie.</p>	<p>17 Verkennende activiteiten i.v.m. bewegingstaal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toneel • Rollenspel • Mime • Voordracht

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen	LEERINHouden (<i>u</i> =uitbreiding)
		<ul style="list-style-type: none"> • Leren werken vanuit diverse invalshoeken van beweging, klank en beeld • ...
18	– kunnen eigen initiatieven en die van anderen kritisch analyseren en beoordelen. (<i>u</i>)	18 Verwoorden <ul style="list-style-type: none"> • Bestuderen • Analyseren • Motiveren

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN TIMING

1 Een meer procesgerichte benadering

Bij de ontwikkeling van dit leerplan hebben we steeds voor ogen gehouden wat we willen bereiken met de leerlingen. Nog al te vaak wordt er gedacht en gehandeld vanuit sterk afgelijnde vakken en is er geen sprake van een geïntegreerde visie, waarbij verschillende leerinhouden met elkaar betrokken worden. De leerplandoelstellingen zijn zodanig geformuleerd dat zij de leraar in staat moeten stellen een gunstige leeromgeving te creëren waarin plaats is voor een gevarieerd en gedifferentieerd aanbod aan werkvormen. Het is uiteindelijk de bedoeling dat de leerling op een actieve en constructieve wijze participeert aan het leerproces.

Vanuit diverse invalshoeken dient de leerling een globaal pakket aangereikt te krijgen zodat transfer naar andere domeinen bevorderd wordt. Samenwerking met andere leraren is meer dan wenselijk.

Met deze opvattingen als uitgangspunt van het didactisch handelen, dringt zich een verschuiving op van een meer product- naar een meer procesgerichte benadering. Het procesmodel legt de nadruk op (half)open doelstellingen i.p.v. gesloten doelstellingen die enkel kennis en reproductie nastreven en kenmerkend zijn voor de productbenadering. De aandacht gaat niet alleen naar de resultaten van de leerlingen, maar bovendien worden de processen die ze doorlopen, geëvalueerd waardoor leerlingen makkelijker een hoger ontwikkelingsniveau bereiken. Binnen de procesbenadering zet de leraar de leerlingen aan tot zelfsturing en actieve participatie. Op gebied van evaluatie staat niet de kwantiteit maar wel de kwaliteit van het leren centraal.

Uiteraard moeten minimaal de doelstellingen in het leerplan bereikt worden. We laten echter in dit leerplan de ruimte aan leraren om via een persoonlijke invulling de doelstellingen te realiseren. Dit is enkel mogelijk bij meer open curricula. Het leerproces is dan het resultaat van een wederzijds evenwaardig respect in de verhouding tussen leraar en leerling.

Uit het voorgaande blijkt evenwel dat we vanuit een voorkeur voor een emancipatorische en leerlinggerichte invalshoek de balans iets meer naar de proceskant doen ombuigen. Toch mag de leraar niet besluiten dat de productcomponent verwaarloosd mag worden, want deze vormt complementair aan de procesgerichte visie een perspectief op onderwijs dat het mogelijk maakt om een krachtige leeromgeving te creëren op maat van de leerling.

2 Doelstellinggerichtheid en uitzetten van leerlijnen

• *Gezien de eigenheid van het vak is het noodzakelijk te werken met een open leerplan. De leraar moet er wel op toezien dat alle vooropgestelde leerplandoelstellingen binnen de vooropgestelde keuze gerealiseerd worden.*

De geformuleerde leerinhouden zijn bouwstenen van de beeldtaal waarvan gebruik wordt gemaakt om de leerplandoelstellingen van het vak te realiseren. De taxonomie, die het gedragsniveau bepaalt, zal daarom worden gericht naar de graad, de onderwijsvorm en de optie in functie van het doel dat men voor ogen heeft.

• De leerlijn

De **leerlijn** (*longitudinale planning van leerstof - op de lengte betrekking hebbend*) is een volgorde van leermomenten voor een vak of vakonderdeel op basis van uitgangspunten/visie en afspraken. Bij het maken van een leerlijn moeten vooraf uitspraken gedaan worden over vakinhoud (alles wat je door het vak wilt aanleren of ontwikkelen). Duidelijk moet zijn of vakinhoud in een bepaalde leerlijn volledig of beperkt aan de orde komt.

Een vak kan best opgesplitst worden in verschillende/meerdere leerlijnen. Ook in functie van afdeling, klasdifferentiatie ... kunnen leerlijnen uitgezet worden.

In een leerlijn zit weliswaar een volgorde van leermomenten, maar daarmee is niet gezegd dat alles van een bepaald aspect onmiddellijk door de leerlingen ontwikkeld en geleerd zal worden. Alles moet niet systematisch aan bod komen. Je kunt namelijk ook telkens een deel van hetzelfde aspect aanleren en volgend jaar weer een deel aanbrengen.

- **Jaar-/graadplanimplementatie**

Bij de aanvang van het schooljaar maakt de leraar een oordeelkundige keuze van de leerinhouden waarmee hij de vakgebonden en vakoverschrijdende doelstellingen wil realiseren (bij voorkeur na overleg met de vakgroep) en stelt een **jaar-/graad(vordering)plan** op waarin hij de leerstof op een evenwichtige wijze verdeelt over het beschikbare aantal lestijden.

Het is belangrijk dat alle leerplandoelstellingen aangegeven en gerealiseerd worden.

Het (vorderings)plan is een persoonlijk werkdocument dat geregeld dient bijgewerkt en aangepast te worden aan de reële toestand voor het vak. Regelmatig gaat de leerkracht na of alle geplande inhouden binnen de voorziene tijd gerealiseerd worden. Geactualiseerde kopieën worden op school bewaard. Het kan nuttig zijn om na elke lessenreeks commentaar bij het (vorderings)plan te voegen, om daar het volgend schooljaar rekening mee te houden.

- **Een jaar-/graad(vordering)plan (werkdocument) omvat zeker:**

- schooljaar, school;
- onderwijsvorm, graad, studierichting (module), klas;
- aantal lestijden per week of contact-uren;
- leerplannummer;
- leerlijnen (best gerubriceerd) met verwijzing naar de punten van het leerplan;
- vakoverschrijdende verwijzingen;
- tijdspreiding m.b.t. leerdoelen, inhouden en/of verwervingsniveaus;
- aanstipmogelijkheid voor de vordering;
- opmerkingen en aanpassingen (o.a. vervangingen, afwezigheden, extra initiatieven binnen en buiten de school, GWP ...)

3 De geïntegreerde, criteriagerichte en onderzoekende aanpak

3.1 Geïntegreerd werken

- De leerplandoelstellingen en de leerinhouden omvatten verschillende vakcomponenten waarbij meerdere leerlijnen of 'kapstukken' kunnen uitgezet worden.

Sommige leraren zouden ervoor kunnen opteren om de vakcomponenten los van elkaar te behandelen en uit te diepen. Dit is op zich niet verkeerd, maar niet aan te raden. Daarenboven behoort de wijze waarop de leerplandoelstellingen worden bereikt tot de pedagogische vrijheid en verantwoordelijkheid van de school en de leraar.

Wel willen we erop wijzen dat dit niet de visie is van waaruit het leerplan is ontwikkeld. Er wordt geopteerd om leerlijnen uit te zetten waarin verschillende leerinhouden geïntegreerd aan bod komen. Leerlingen zullen zo tot fundamenteeler leren komen wanneer de werkelijkheid niet kunstmatig opgesplitst wordt in verschillende vakjes. Vakoverschrijdende eindtermen nastreven zal ook realistischer zijn wanneer ze in een ruime context worden ingebed.

De thema's of projecten worden niet vastgelegd in het leerplan. Ze kunnen vrij gekozen worden door de leraren, onder meer op basis van de culturele context, de interesse van de leerlingen of naar aanleiding van actuele gebeurtenissen. Dit betekent dat de thema's of projecten in principe van schooljaar tot schooljaar zullen verschillen. Ook de leerkrachten zullen logischerwijze meer de cultureel-muzisch-creatieve inspiratie beogen, in plaats van gemakshalve een vulgariserende beeldvorming aan te bieden.

- Theoretische sessies worden ingelast naargelang de behoeften van de leerlingen en **bij voorkeur inspelend** op de actualiteit en **specifieke, optiegebonden inhouden**.

Bezoeken bij kunstenaars, aan tentoonstellingen en aan voorstellingen zijn een nuttige aanvulling van de theoretische en praktische lessen.

- De lesgever tracht van zijn les een afgerond geheel te maken, opgebouwd rond lesfasen (herhalen, sensibiliseren, probleemstelling, aanbreng van nieuwe kennis, evaluatie ...). Hij verliest daarbij nooit uit het oog dat het leer- en/of productieproces, eerder dan het product zelf, centraal staat.

3.2 Criteriagericht formuleren van opdrachten

- De leerplandoelstellingen en leerinhouden zijn het uitgangspunt van de opdrachten.

Deze zijn geformuleerd in een concreet observeerbaar gedrag. Hier bedenken leerlingen zelf alternatieven en geeft de leerkracht criteria. Hij omschrijft bijvoorbeeld de eisen ten aanzien van de uit te voeren leeractiviteit. Hij zegt bijvoorbeeld waaraan de taak moet voldoen.

Leerlingen werken een en ander uit en geven aan waarom ze denken dat ze aan de gestelde criteria voldoen. De criteriagerichte opdracht in relatie tot de doelstellingen zijn ook te linken aan de evaluatiecriteria ...

Dit houdt onder meer in dat:

- de opdrachten meer open worden;
- er meerdere oplossingen mogelijk zijn, dus geen voorbeelden namaken;
- de leerlingen zelf keuzes leren maken en die verantwoorden;
- de leerlingen zelf leren plannen;
- er feedback is op proces en product;
- er gereflecteerd wordt op leerproces en leerproduct.

Zorg er voor dat de mogelijke fasen van het werkproces duidelijk herkenbaar zijn o.a.:

- voorbereidende fase;
- werkplanorganisatie;
- denkfase en experimenteerfase;
- beste oplossing kiezen;
- werkplan uitstippelen;
- uitdieping definitieve vorm- en kleurkeuze;
- presenteren;
- resultaat beoordelen (proces en product: 'Had ik het anders kunnen aanpakken? Verbeteren of een volgende keer anders?').

Binnen de vakoverschrijdende eindtermen, meer bepaald "Leren leren", vinden we aanknopingspunten als:

- keuzebekwaamheid;
- regulering van het leerproces;
- attitudes, leerhoudingen, opvattingen over leren.

- De leraar is ook coach, begeleider.

De leerkracht legt gedurende de begeleiding onder meer de nadruk op de verantwoorde keuze van materiaal en materieel, een efficiënte werkorganisatie, geregelde zelfevaluatie, precisie, orde en veiligheid.

Het is aangewezen de leerling geregeld (tussentijds) te evalueren op zijn opgedane kennis en gemaakte vorderingen (dit volgens vooraf vastgelegde evaluatiecriteria – zie ook onderdeel evaluatie).

Bij het bepalen van een opdracht waarbij enerzijds een technisch en anderzijds een creatief en inzichtelijk doel betrokken is, kan een keuze worden gemaakt uit een samenhang van verscheidene problemen (langs inductieve of deductieve weg).

Belangrijk is dat de opdrachten een bevragend of onderzoekend karakter hebben. De leerstofafbakening is geen strak schema maar laat ruimte voor een dynamische en creatieve aanpak door de leraar.

De leerkracht zal vermijden eerdere resultaten van éézelfde opdracht te gebruiken als toelichting, omdat hierdoor een beïnvloeding van de persoonlijke creativiteit ontstaat.

De impact van de leerlingen op de inhoud, de volgorde, de tijd en de aanpak wordt groter.

• De uitgeschreven formulering van de opdracht dient functioneel te zijn (geen nodeloos papier maar een degelijk stappenplan, goed uitgekende documenten voor de leerlingen ...). Om didactische redenen zal de leerling de uitgeschreven opdracht en de daarbij horende evaluatiecriteria bewaren. Dit kan enkel het leerproces ondersteunen.

• In onze (informatie)maatschappij wint het opzoeken en beheren van kennis voortdurend aan belang. ICT (Informatie- en communicatietechnologie) biedt een schat aan mogelijkheden. Het nooit inschakelen van het internet bij het verzamelen van documentatie en informatie is ondenkbaar.

Recente ontwikkelingen binnen de grafische computertoepassingen volgen, zowel op het gebied van hardware als software (eventueel via nascholingen) is een must, achteraf kunnen deze pakketten benut worden in het lesgebeuren.

3.3 Onderzoekende aanpak

Het ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden sluit aan bij het Pedagogisch Project van het Gemeenschapsonderwijs (PPGO), waarbij we “streven naar de totale ontwikkeling van de persoon: kennisverwerving, vaardigheidsontwikkeling, attitudevorming met bijzondere aandacht voor een kritische en creatieve ingesteldheid ten aanzien van mens, natuur en samenleving”.

Het nastreven van onderzoeksvaardigheden sluit aan bij de noodzaak om lerenden efficiënt en effectief te leren omgaan met de veelheid aan informatie en creativiteit. Meer en meer is men genooddaakt om die informatie te kunnen omzetten van beschikbare naar bruikbare kennis.

Bij een creatief proces is juist het bewust (gescheiden) omgaan met *informatieverwerking* en *informatieverwerking* fundamenteel.

Het werken aan onderzoeksvaardigheden ontwikkelt het creatief en probleemoplossend vermogen van leerlingen.

De leerkracht laat leerlingen de (elementaire) onderzoekstaak zelfstandig uitvoeren. Hij is beschikbaar als gesprekspartner om te overleggen over elke onderzoeksstap. Hier beslissen de leerlingen. Ze verantwoordt hun beslissingen naar de leerkracht (eventueel door gebruik van de educatieve portfolio). De leraar fungeert hierbij vooral als coach en als vangnet. Hij/zij is niet langer uitsluitend de overdrager van kennis, maar vooral de begeleider van het leerproces.

Centraal voor de leerling staan:

- zich oriënteren op een (beeldend/muzisch) verkennend onderzoeksprobleem door gericht informatie te verzamelen, te ordenen en te bewerken;
- een (beeldende/muzische) verkennende opdracht voorbereiden, uitvoeren en evalueren;
- de (beeldende/muzische) verkennende resultaten en conclusies rapporteren en confronteren met andere standpunten.

Om de studielast van de leerlingen en de planlast van de leraren beheersbaar te houden, zijn afspraken en samenwerking met betrekking tot een aantal aspecten onontbeerlijk. De vakgroepwerking is hiervoor het uitgesproken medium.

4 De leerlingenwerkmap

• De leerling legt minstens één werkmap aan.

In de **leerlingenwerkmap(pen)** vindt men o.m.:

- omschrijving van de opdracht(en) of thema('s) + uit te voeren taken;
- de leerinhouden zoals aangegeven in leerplan, verklaring en beoordelingscriteria van de opdrachten;
- theoretische toelichtingen, incl. verklaring van woorden en/of begrippen;
- documentatie en illustraties i.v.m. de opdrachten, eventueel specifieke bibliografie;
- schetsen, voorstudies, gebruikte bronnen en/of voorbeelden, een kopij van het bereikte resultaat;
- de beknopte verantwoording of legitimatie van eventueel onderzoek;

-
- cursus;
 - planning en/of tijdspad.

Dergelijke leerlingenwerkmap biedt o.m. de volgende voordelen:

- leerling en leerkracht kunnen op elk ogenblik nagaan welke opdrachten werden uitgevoerd;
- leerlingen en leerkracht kunnen steeds nagaan hoe een werk uitgaande van een opdracht is geëvolueerd;
- leerlingen en leerkracht kunnen steeds nagaan hoe de leerwinst, de verworven vaardigheden en de doelstellingenrealisatie in al zijn stadia over de tijd werd gerealiseerd;
- de leerling heeft een verklarende lijst van vaktermen en -begrippen, beschrijvingen, illustraties, technieken, materieel en materiaal;
- de leerling kan tot een beter inzicht komen in eigen en andermans werk met behulp van de genoteerde analyse en besprekingen van uitgevoerde opdrachten.

De leerlingenwerkmap blijft best behouden gedurende de volledige opleiding. Aantekeningen dienen kort en bondig te zijn.

Daar er voortdurend documenten van uiteenlopende aard worden toegevoegd, is een ringmap aan te bevelen.

Kunstboeken zijn, naast ICT en divers audiovisueel materiaal, hulpmiddelen die de realisatie van het leerplan ondersteunen.

- De leerkracht zal regelmatig en bij wijze van steekproef de werkmappen en de agenda's van de leerlingen controleren.

5 Leerlingbegeleiding

• Integratie in de klas

Dit kun je onder meer realiseren door:

- het creëren van een veilig (fysiek en emotioneel) leefklimaat;
- stimuleren en aanmoedigen van elke leerling;
- gelijkwaardige positieve behandeling;
- alert zijn voor specifieke discriminaties.

• Adaptief onderwijs (aanpassingsgerichtheid)

Dit kun je onder meer realiseren door:

- rekening te houden met de beginsituatie van elke leerling (dus best registreren);
- uitdagende aangename opdrachten te creëren;
- te differentiëren naar leerstijlen, werkvormen, doelen;
- taalondersteunend te werken (o.a. instructietaal);
- rekening te houden met fysieke stoornissen (bijv. kleurgestoordheid).

• Studiebegeleiding en leerlingvolgsysteem (o.a. evaluaties)

Dit kun je onder meer realiseren door:

- het geven van de nodige feedback;
- remediëring en opvolging (best schriftelijk kenbaar gemaakt aan leerling en ouder);
- het stimuleren van het leerproces;
- een geïntegreerde, criteriagerichte en onderzoekende aanpak;

- het benutten van een registratiesysteem dat zowel evaluatiegegevens (proces- en productgericht) als andere gegevens die evident zijn voor de leerling te begeleiden en te ondersteunen in zijn leerproces en studiekeuze, bevat.

• **Zorgbreedte (psychologisch, sociaal en remediërend)**

Men is alert en treedt correct op en signaleert discreet problemen (bijv. bijzondere noden, woordblindheid ...)

• **Het registreren van het begeleidingsproces**

Het **evaluatieschrift** vermeldt o.a. de gebruikte evaluatiecriteria en tijdstip.

In het evaluatieschrift noteert de leerkracht ook naast de beginsituatie, de positieve vorderingen, het procesgerichte, de sleutelvaardigheden, de doelgerichtheid, de eventuele tekorten, remediëring en opvolging van elke leerling. Op deze wijze verkrijgt men een beter zicht op het individuele leerproces.

Tevens registreert de leerkracht op een vertrouwelijke wijze (*bijv. een persoonlijke steekkaart die conform de wet op de privacy wordt gehanteerd*) in het kader van de klassenraden, oudergesprekken, leerlingbegeleiding en volgsysteem in functie van ondersteuning van het leerproces, zeker volgende items:

- leren leren (studietips, planning, methode ...);
- omgaan met verschillen (beginsituatie, taalachterstand ...);
- gedragsproblemen, leerproblemen, psychosociale problemen, enz.;
- remediëring (inhaallessen, ondersteuningslessen, feedback van toetsen en proefwerken, enz.);
- studiekeuzebegeleiding (oriëntering, adviezen, enz.);
- welzijn en welbevinden;
- andere aspecten of elementen in verband met leerlingenbegeleiding.

6 **Varia**

• **Het theoretische onderricht**

Theoretische lessen dienen zoveel mogelijk geïllustreerd te worden (reproducties, foto's, dia's, video's, filmfragmenten ...) of getoetst aan praktijkoefeningen (in het atelier/klas).

• **Specifieke info** (o.a. met betrekking tot het vak, visie ...) is steeds terug te vinden op de webpagina's van de Pedagogische Begeleidingsdienst van het Gemeenschapsonderwijs. Gelieve deze regelmatig te raadplegen, zeker met betrekking tot geactualiseerde informatie (www.rago.be).

• De **agenda's van de leerlingen** worden ingevuld in relatie tot de leerplaninhouden of doelen, voor de dag dat de les moet gekend of het werk moet gemaakt zijn. Andere vermeldingen gebeuren volgens de eigenheid van de school.

De agenda is ook het middel bij uitstek tot communicatie met de ouders (o.a. m.b.t. evaluatie en remediëring).

• **Administratieve documenten**

Naast wettelijke richtlijnen beslist de school zelf aanvullend over gebruik en archivering van documenten. Voor de meest actuele wettelijke richtlijnen kan men zich steeds wenden naar

<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/> .

Bij betwistingen over beoordelingen of sanctionering kan de lesgever steeds een beroep doen op de administratieve documenten. Gecorrigeerde en besproken werken, remediëring en opvolging, de werkmap, examenkopijen, examenvragen en correctiemodel bieden in dergelijk geval een extra steun.

• **Vakgroepwerking**

Vermits naast het realiseren van specifieke doelstellingen van het vak, regelmatig linken gelegd worden naar de gevolgde specialiteit (o.a. via inhoud van opdrachten ...), is het noodzakelijk dat de leerkracht

regelmatig deelneemt aan een vakgroepwerking binnen de optie in kwestie. Enkel communicatie met vakspecialisten (binnen en buiten de optie/school) kan voldoende inzicht in de betreffende specialiteit verschaffen. Vakgroepwerking zal bijdragen tot een zinvolle invulling van de opdrachten.

Tip: het is wenselijk de vakgroepwerking op een frequente basis verloopt. Hanteer eventueel hierbij het SMART-principe [**S**pecifiek (beperkt en concreet) / **M**eetbaar (duidelijk) / **A**anvaardbaar / **R**ealistisch / **T**ijd uitvoerbaar in een bepaalde tijd].

• VAKOVERSCHRIJDENDE EINDTERMEN - VOET

1 Wat?

Vakoverschrijdende eindtermen (VOET) zijn minimumdoelstellingen, die – in tegenstelling tot de vakgebonden eindtermen – niet gekoppeld zijn aan een specifiek vak, maar door meerdere vakken of onderwijsprojecten worden nagestreefd.

De VOET worden volgens een aantal vakoverschrijdende thema's geordend: leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, gezondheidseducatie en milieueducatie.

De school heeft de maatschappelijke opdracht om de VOET volgens een eigen visie en stappenplan bij de leerlingen na te streven (inspanningsverplichting).

2 Waarom?

Het nastreven van VOET vertrekt vanuit een bredere opvatting van leren op school en beoogt een accentverschuiving van een eerder vakgerichte ordening naar meer totaliteitsonderwijs. Door het aanbieden van realistische, levensnabije en concreet toepasbare aanknopingspunten, worden leerlingen sterker gemotiveerd en wordt een betere basis voor permanent leren gelegd.

VOET vervullen een belangrijke rol bij het bereiken van een voldoende brede en harmonische vorming en behandelen waardevolle leerinhouden, die niet of onvoldoende in de vakken aan bod komen. Een belangrijk aspect is het realiseren van meer samenhang en evenwicht in het onderwijsaanbod. In dit opzicht stimuleren VOET scholen om als een organisatie samen te werken.

De VOET verstevigen de band tussen onderwijs en samenleving, omdat ze tegemoetkomen aan belangrijk geachte maatschappelijke verwachtingen en een antwoord proberen te formuleren op actuele maatschappelijke vragen.

3 Hoe te realiseren?

Het nastreven van VOET is een opdracht voor de hele school, maar individuele leraren kunnen op verschillende wijzen een bijdrage leveren om de VOET te realiseren. Enerzijds door binnen hun eigen vakken verbanden te leggen tussen de vakgebonden doelstellingen en de VOET, anderzijds door thematisch onderwijs (teamgericht benaderen van vakoverschrijdende thema's), door projectmatig werken (klas- of schoolprojecten, intra- en extra-muros), door bijdragen van externen (voordrachten, uitstappen).

Het is een opdracht van de school om via een planmatige en gediversifieerde aanpak de VOET na te streven. Ondersteuning kan gevonden worden in pedagogische studiedagen en nascholingsinitiatieven, in de vakgroepwerking, via voorbeelden van goede school- en klaspraktijk en binnen het aanbod van organisaties en educatieve instellingen.

• ICT

1 Wat?

Onder ICT verstaan we het geheel van computers, netwerken, internetverbindingen, software, simulatoren, etc. Telefoon, video, televisie en overhead worden in deze context niet expliciet meegenomen.

2 Waarom?

De recente toevloed van informatie maakt levenslang leren een noodzaak voor iedereen die bij wil blijven. Maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen wijzen op het belang van het verwerven van ICT. Enerzijds speelt het in op de vertrouwdheid met de beeldcultuur en de leefwereld van jongeren. Anderzijds moeten jongeren niet alleen in staat zijn om nieuwe media efficiënt te gebruiken, maar is ICT ook een hulpmiddel bij uitstek om de nieuwe onderwijsdoelen te realiseren. Het nastreven van die competentie veronderstelt onderwijsvernieuwing en aangepaste onderwijsleersituaties. Er wordt immers meer en meer belang gehecht aan probleemoplossend denken, het zelfstandig of in groep leren werken, het kunnen omgaan met enorme hoeveelheden aan informatie ...

In bepaalde gevallen maakt ICT deel uit van de vakinhoud en is ze gericht op actieve beheersing van bijvoorbeeld een softwarepakket binnen de lessen informatica. In de meeste andere vakken of bij het nastreven van vakoverschrijdende eindtermen vervult ICT een ondersteunende rol. Door de integratie van ICT kunnen leerlingen immers:

- het leerproces zelf in eigen handen nemen;
- zelfstandig en actief leren omgaan met les- en informatiemateriaal;
- op eigen tempo werken en een eigen parcours kiezen (differentiatie en individualisatie).

3 Hoe te realiseren?

In de eerste graad van het SO kunnen leerlingen adequaat of onder begeleiding elektronische informatiebronnen raadplegen. In de tweede en nog meer in de derde graad kunnen de leerlingen “spontaan” gegevens opzoeken, ordenen, selecteren en raadplegen uit diverse informatiebronnen en -kanalen met het oog op de te bereiken doelen.

Er bestaan verschillende mogelijkheden om ICT te integreren in het leerproces.

Bepaalde programma's kunnen het inzicht verhogen d.m.v. visualisatie, grafische voorstellingen, simulatie, het opbouwen van schema's, stilstaande en bewegende beelden, demo ...

Sommige cd-roms bieden allerlei informatie interactief aan, echter niet op een lineaire manier. De leerling komt via bepaalde zoekopdrachten en verwerkingstaken zo tot zijn eigen “gestructureerde leerstof”.

Databanken en het internet kunnen gebruikt worden om informatie op te zoeken. Wegens het grote aanbod aan informatie is het belangrijk dat de leerlingen op een efficiënte en een kritische wijze leren omgaan met deze informatie. Extra begeleiding in de vorm van studiewijzers of instructiekaarten is een must. Om tot een kwaliteitsvol eindresultaat te komen, kunnen leerlingen de auteur (persoon, organisatie ...), de context, andere bronnen die de inhoud bevestigen en de onderzoeksmethode toevoegen. Dit zal het voor de leraar gemakkelijker maken om het resultaat en het leerproces te beoordelen.

De resultaten van individuele of groepsopdrachten kunnen gekoppeld worden aan een mondelinge presentatie. Het programma “PowerPoint” kan hier ondersteunend werken.

Men kan resultaten en/of informatie uitwisselen via e-mail, Blackboard, chatten, nieuwsgroepen, discussiefora ... ICT maakt immers allerlei nieuwe vormen van directe en indirecte communicatie mogelijk. Dit is zeker een meerwaarde omdat ICT zo de mogelijkheid biedt om niet alleen interscolaire projecten op te zetten, maar ook om de communicatie tussen leraar en leerling (uitwisselen van cursusmateriaal, planingsdocumenten, toets- en examenvragen ...) en leraren onderling (uitwisseling lesmateriaal) te bevorderen.

Sommige programma's laten toe op graduele niveaus te werken. Ze geven de leerling de nodige feedback en remediëring gedurende het leerproces (= zelfreflectie en -evaluatie).

MINIMALE MATERIELE VEREISTEN¹

Volgende opsommingen zijn niet limitatief.

Lokaal:

- ruim, licht lokaal met mogelijkheid tot verduisteren
- stromend water met aangepaste wasbak(ken)
- bord (wenselijk gedeeltelijk geruit met een wit gedeelte voor projectie)

Indien gewenst kunnen beschikken over:

- vrije ruimte met geschikte bevoering
- ...

Minimaal materiaal/materieel

De leerkracht moet kunnen beschikken over materialen die inherent zijn aan de vakken PO, MO en LO (cfr. leerplannen basisvorming 1e graad PO, MO, LO)

Aangewezen materiaal/materieel:

- kasten met schuifladen, geschikt voor papier 0,90 x 1,20
- prikborden en magneetborden (aan de wanden)
- bordpasser, lat, tekendriehoeken
- kleibak
- percussie-instrumenten ...
- koffer met stoffen, verkleedmateriaal ...
- sokkels, podiumblokken ... (als basis voor decorelementen, tentoonstelling ...)
- vindmateriaal
- ...

Kunnen beschikken over materiaal/materieel (aanwezig op de school):

- TV met video + opnamecamera
- piano, synthesiser (aan te bevelen)
- Orff-instrumenten
- digitale fotocamera
- audiovisuele middelen: projectietoestel ...
- klein materiaal: ballen, hoepels, ringen, pittenzakjes, linten, stokjes, touwen ...
- klim- en klautertoestellen: Zweedse banken, plint, kleine matten, landingsmat ...
- multimediacomputer (o.a. met geluidskaart, grafische kaart ...) en randapparatuur
- geluidsinstallatie (CD, cassette, radio ...)
- ...

¹ Inzake veiligheid is de volgende wetgeving van toepassing:

- Codex (Wet welzijn op het werk)
- ARAB (Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming)
- AREI (Algemeen Reglement op de Elektrische Installaties)
- Vlare. (Vlaams reglement betreffende de milieuvergunningen (1) en de milieuhygiëne (2)).

Deze wetgeving bevat de technische voorschriften die in acht moeten genomen worden m.b.t.:

- de uitrusting en inrichting van de lokalen;
- de aankoop en het gebruik van toestellen, materiaal en materieel.

Zij schrijven voor dat:

- duidelijke Nederlandstalige handleidingen en een technisch dossier aanwezig moeten zijn;
- alle gebruikers de werkinstructies en onderhoudsvoorschriften dienen te kennen en correct moeten kunnen toepassen;
- de collectieve veiligheidsvoorschriften nooit mogen gemanipuleerd worden;
- de persoonlijke beschermingsmiddelen aanwezig moeten zijn en gedragen/gebruikt worden, daar waar de wetgeving het vereist.

Algemene opmerkingen

De behoeften zijn groot, de middelen doorgaans beperkt. Men hoeft niet te overdrijven maar beneden een bepaald uitrustingsniveau kan geen ernstig werk geleverd worden. Een weldoordacht en rationeel gebruik van de beschikbare financiële middelen dringt zich op. Een aanvaardbare minimumuitrusting is echter noodzakelijk. Het strekt tot aanbeveling om de vakleraren via de vakwerkgroep advies te vragen aangaande het stellen van prioriteiten binnen het begrote budget.

EVALUATIE

Principes

Evaluatie is een onontbeerlijk element van het leer- en vormingsproces.
De eind- en leerplandoelstellingen zijn het uitgangspunt voor de evaluatie.

De evaluatie geschiedt op basis van de vigerende regelgeving.

In het tweede jaar van de graad is de evaluatie tevens een middel om na te gaan of een eventuele studiekeuze naar volgend jaar gemotiveerd en verantwoord is.

Doel

Het moet leerlingen in staat stellen een duidelijk inzicht te verwerven in de vordering van hun specifieke kennis en vaardigheden en in de ontwikkeling van hun gedragspatronen. Het is meer dan een selectiemiddel, het heeft ook een diagnostiserende, een begeleidende en een remediërende functie.

De eisen van een kwalitatieve evaluatie

Gezien het einddoel van een leerproces het levenslang en levensbreed leren is, moeten een aantal belangrijke componenten in acht genomen worden:

- het verwerven van zelfkennis via reflectie over het eigen leerproces;
- het leren gebruiken van leerstrategieën;
- verantwoordelijkheid leren nemen voor elke leeractiviteit en de beoordeling ervan;
- leerlingen/cursisten laten leren uit nieuwsgierigheid.

Validiteit in functie van kenmerken van een goede evaluatie

- **Inhoudsvaliditeit** of doelstellingenrepresentativiteit: een goede evaluatie weerspiegelt de totale leerinhoud.
- **Begripsvaliditeit**: worden de beoogde kenmerken of vaardigheden door de leerling bereikt? Kies de juiste vaardigheid in functie naar wat je wenst te beoordelen. Bijv. praktische vaardigheden test men niet met een schriftelijke toets.
- **Voorspelbaarheid** (predictieve validiteit): kan een evaluatiemethode een andere variabele voorspellen?
- **Levensechtheid**: de opdracht wordt als betekenisvol en waardevol ervaren.

Betrouwbaarheid in functie van kenmerken van een goede evaluatie

- **Objectiviteit**: krijgt elke leerling dezelfde kansen?
- **Doorzichtigheid**: duidelijkheid omtrent de vooropgestelde doelstellingen. Hoe en wat controleren!
- **Normering**: evaluatiestandaarden (zowel procesmatig als productmatig). Welke prestatie leidt tot een uitmuntende score? Is er duidelijkheid over de evaluatiestandaarden?
- **Billijkheid**: realiteitszin.

De eisen van de juridische beginselen:

- het zorgvuldigheidsbeginsel (technisch nauwkeurig, correct, objectief gelijkberechtigend ...);
- de redelijkheid (aanvaardbare moeilijkheidsgraad van de evaluatie, relativiteit van de beoordeling);
- de gelijke behandeling, zowel op klas als op schoolniveau, in die zin dat alle leerlingen gelijke kansen krijgen en dat elke individuele beslissing gemotiveerd wordt door het studiereglement;

-
- het inzagerecht (dwingend recht voor de leerling);
 - de motiveringsplicht (absolute verplichting bij de eindbeoordeling);
 - het recht op verdediging (zie bestaande procedures in het kader van "De Rechten van het Kind").

De leerling-gerichte functie

Naast de aandacht voor de kwaliteit en zorg voor juridische beginselen van de evaluatie moet elke leraar zich ook telkens weer bezinnen over de beoogde functies van de evaluatie.

Deze beoogde functies zijn:

- begeleiden van het leerproces (diagnose, bijsturing, remediëring, zelfreflectie ...);
- beoordeling van de leerprestatie (registreren, reflecteren, interpreteren, besluiten ...);
- achterhalen van de leerwinst;
- eindbeslissing (delibererende klassenraad (slagen/niet-slagen, oriënteren, adviseren ...).

Concreet

Bij de aanvang van elk schooljaar moeten de ouders en de leerlingen op de hoogte gebracht worden over de manier van evalueren. Dit moet duidelijk in overeenstemming zijn met het studiereglement dat als onderdeel van het schoolreglement ter ondertekening aan de ouders wordt voorgelegd (de relatie tussen vakken en subvakken zal hierbij niet uit het oog worden verloren!).

Via evaluatie bepaalt de leraar, al dan niet in samenspraak met de leerlingen, in welke mate de concreet gestelde doelen bereikt zijn of de leerling hanteert een zelfevaluatie.

Een positieve evaluatie gaat uit van hetgeen de leerling heeft bijgeleerd (leerwinst), niet van de tekorten.

De evaluatie bestaat erin het werkproces van de leerling te toetsen aan de opdracht en omgekeerd. Voor permanente en objectieve evaluatie is het aangewezen te kunnen steunen op concrete evaluatiegegevens. Evaluatiecriteria worden bij voorkeur opgesteld door de vakwerkgroep in samenspraak met de directie. Het is aanbevolen om via de agenda van de leerling de evaluatieprestaties met bijhorende criteria aan de ouders mee te delen.

Herhalingsbeurten kunnen aangevuld worden met korte schriftelijke overhoringen, praktijkopdrachten, mondelinge beurten, punten voor observatiegegevens, orde en/of medewerking.

Hierbij is het ook nuttig voortdurend aandacht te besteden aan zelfevaluatie van de leerlingen.

Procesevaluatie kan best gebeuren aan de hand van het verloop van de praktijkopdrachten.

Observatie van het affectieve gedrag van de leerling kan aanleiding geven tot aanpassing van een evaluatiecijfer.

Door classificatie van evaluatievragen en/of -opdrachten volgens de taxonomie (kennen, kunnen en zijn) zal de leraar in staat zijn het doel van zijn evaluatie te bereiken.

Theoretische leerinhouden (bijv. technologie) kunnen worden geëvalueerd via schriftelijke proeven. Korte opdrachten en vragen die peilen naar inzicht krijgen daarbij de voorkeur. Indien de bevraging mondeling gebeurt, zal van de bevraging en de evaluatiewijze een degelijke registratie gebeuren. Deze registratie zal tevens bewaard worden samen met andere evaluatiegegevens conform de fungerende regelgeving.

Voor praktijkopdrachten kan het examen vervangen worden door een beoordeling van een opdracht die in een duidelijk afgebakende periode (examenperiode bijv.) gerealiseerd wordt. Dit dient te gebeuren conform het studiereglement van de school. Bij elke evaluatie houdt de leerkracht niet alleen rekening met de technische uitvoering maar ook met de voorafgaande werkfasen en met de inbreng van persoonlijke creativiteit. De ideevorming, de onderzoeks- en uitvoeringsfasen gedurende de realisatie van die opdrachten (het proces) zijn daarbij minstens even belangrijk als het gepresenteerde werk (het product). De examenpunten zijn een samenstelling, volgens minimum vier parameters, waarbij geen enkele parameter meer dan 50 % van het maximumtotaal bedraagt. De cijfers van deze parameters blijven aantrekbaar.

De evaluatiemomenten worden per school bepaald. Mogelijke evaluatiemomenten zijn:

- evaluatie van de dagelijkse inzet en het verwerken van de gegeven lessen: punten dagelijks werk (zinvol commentaar en volledige remediëring);
- evaluatie waar de punten voor langere periodes vermeld staan: examenpunten (vermelden van commentaar, remediëring en klasgemiddelden).

Het integreren van een procesbeoordeling met betrekking tot de vakoverschrijdende aspecten is een noodzaak voor het verkrijgen van een totaalevaluatie van de leerling.

Beoordelen

Het toekennen van een waardering aan een geleverde prestatie. Deze waardering kan uitgedrukt worden in een cijfer of in een verbale kwalificatie. Deze beoordeling zal steeds vertrekken vanuit de basisdoelstellingen. De uitbreidingsdoelstellingen en uitbreidingsleerinhouden (worden aangeduid met een U) mogen niet de cesuur van de evaluatie beïnvloeden.

Correctievoorschrift

- Is een lijst met richtlijnen voor de beoordelaar(s).

- Bij schriftelijke toetsing bestaat het correctievoorschrift uit:
 - een antwoordmodel¹ (bij open vragen)
 - een correctiesleutel (bij meerkeuzevragen)
 - een scoringsvoorschrift (met bijhorende cesuur²)
 - een beoordelaarinstrument (middel om het geheel te registreren)

- Bij mondelinge of praktijktoets is er in plaats van een antwoordmodel of correctiesleutel een beoordelingsschema opgenomen.

¹ = Het antwoordmodel is een opsomming van goede, soms van minder goede en foute antwoorden bij open vragen, bedoeld als richtlijn voor de beoordelaar. Het antwoordmodel is een onderdeel van het correctievoorschrift.

² = De cesuur is de grens tussen de hoogste toetsscore waaraan een onvoldoende, en de laagste toetsscore waaraan een voldoende wordt toegekend.

BIBLIOGRAFIE

1. Tijdschriften

Dada, *Kunsttijdschrift voor kinderen*, Lotte Vandeweerd, Anjelierstraat 77, 9000 Gent
Kunstbeeld, *Tijdschrift voor beeldende kunst*, Joh. Verhulststraat 101, 1071 MX Amsterdam
Kunst en Cultuur, *Tijdschrift*, Paleis voor Schone Kunsten, Koningstraat 10, 1000 Brussel
Le Journal des Arts, Avenue Villemain 23, 75014 Paris
L'Oeil, *Magazine international D'art*, Rue Guichard 10, 75116 Paris
Metropolis M, *Tijdschrift voor hedendaagse kunst*, Postbus 19263, 3501 DG Utrecht
Modern Painters, Central Books, 99 Walls Road, London E 95 LN
Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, *Driemaandelijks tijdschrift*, Kasteelstraat 97, 8700 Tielt

2. Boeken

Opvoeding en onderwijs: algemeen

ADRIAANSENS, PE- TER	<i>Van hieraf mag je gaan (over het opvoeden van tieners)</i>	Uitgeverij Lannoo, 2002	ISBN 90-209-3887-8
BAERT, KAREL	<i>ADHD (Op één spoor?)</i>	Garant Uitgevers, EB Apeldoorn /Antwerpen vroeger Leuven, 2002, 78 p.	ISBN 90-441-1255-4

Beeldbeschouwing: onderwijskundig

DE JONG, KLAAS	<i>WateenKunst! (Twaalf toppers uit de moderne kunst)</i>	Gottmer, Haarlem 2001,	ISBN 90 257 3279 8 64 p.
INITIATIEFGROEP MUSEA & ONDER- WIJS& SMOLDERS, FRANS	<i>Museum en onderwijs (Ervaringen en handrei- kingen voor museumbe- zoek)</i>	Garant Uitgevers, EB Apeldoorn /Antwerpen vroeger Leuven, 1999,	ISBN 90-5350-931-3 139 p.
DEWULF, BERNARD	<i>Bijlichtingen (Kijken naar schilders)</i>	Atlas, Amster- dam/Antwerpen, 2001,	ISBN 90 450 0593x 199 p.
MEYKENS,SIMONE; CLUCKERS GASTON	<i>Kindertekeningen in ontwikkelingspsychologie en diagnostisch per- spectief</i>	Acco Leuven / Leusden 2000 herwerkte uitga- ve	ISBN 90-334-4515-8 175 p.
SCHASFOORT, BEN	<i>Beeldonderwijs en di- dactiek</i>	Wolters-Noordhoff, , Groningen 1999, 351 p.	ISBN 90-01-77312 -5
VAN DER HEIJDEN, PIETER	<i>Arti (havo/vwo kunstboek >blauw)</i>	ThiemeMeulenhoff, Utrecht/Zutphen, 2002, 168 p. 3 ^{de} druk	ISBN 90-06-48153-X

VAN WOERKOM, VINCENT	<i>Arti (vmbo kunstboek >rood)</i>	ThiemeMeulenhoff, Utrecht/Zutphen, 2002, 144 p. 3e druk	ISBN 90-06-48154-8
----------------------	---------------------------------------	--	--------------------

BEELDBESCHOUWING: ELEKTRONISCHE KUNST

Muller, ANJA; POST,MAAIKE	<i>Boek voor de elektronische kunst</i>	De Balie,Kleine-Gartmanplantsoen 10, 1017 RR Amsterdam, 2000, 184 p.	ISBN 90-6617-254-1
------------------------------	---	--	--------------------

Licht en kleur

ANDERSON FEISNER, EDITH	<i>Colour (How to Use Colour in Art and Design)</i>	Laurence King Publishing Ltd London, 2000 166 p.	ISBN 1-85669-300-7
CATTAROZZI, MARCO	<i>Kleurmanagement (Hét boek voor kleurmanagement met ICC-profielen in de praktijk)</i>	Easy Computing, Brussel, 2002, 320 p., 1 ^{ste} druk	ISBN 90-5167-395-7
FRASER, TOM en BANKS, ADAM	<i>The complete guide to colour</i>	Ilrx, East Sussex (U.K.), 2004, 224 p.	ISBN 1-904705-22-7
GERRITSEN, F., HEIDELBERG	<i>Het Fenomeen Kleur Kleur en kwaliteit</i>	Cantecleer / De bilt Plantin, Kareelovenlaan 5, 1140 Brussel (Evere) 02/727.31.11	ISBN 90-21113-0055-9
STROMER, KLAUS	<i>Farbsysteme</i>	Dumont, Köln 2003, 238 p., tweede druk	ISBN3-8321-7203-3
ZOMEN en KEUNIG, E.,	<i>Kleur</i>	2e druk	ISBN 90-210-3930-3

Technieken

RAMBONNET, OSCAR en HETTICH, FELO	<i>Modelboetseren(de kunst van het waarnemen)</i>	Cantecleer AH Baarn, 2002, 116 p.	ISBN 90-213-3128-4
RAMBONNET, OSCAR en HETTICH, FELO	<i>Gietmallen(van gips,rubber, latex en zand)</i>	Cantecleer AH Baarn, 2002, 128 p.	ISBN 90-213-2702-3
SANTAMERA, CAMI	<i>Het complete beeldhouwboek</i>	Cantecleer AH Baarn, 2002, 192 p.	ISBN 90-213-3126-8
VERWEY, KEES	<i>Thuis Beeldhouwen (werken in steen)</i>	Teleac/NOT, Hilversum Kosmos Z&K Utrecht/Antwerpen, 2001, 176 p.	ISBN 90-215-9960-0

Technieken: digitaal

BENTVELSEN, YSOLDE	<i>Windows wijzer 7 Te- kenen op pc</i>	Ten Hagen & Stam, Den Haag 2001, 78 p.	ISBN 90-440-0215-5
FREEMAN, MICHAEL	<i>Digitale fotografie en beeldbewerking</i>	Libero AB Kerkdriel 2002, 224 p.	ISBN 90-5764-220-4
LACEY, JOËL	<i>Digitaal beeldbewerken</i>	Libero AB Kerkdriel 2002, 224 p.	ISBN 90-5764-221-2

Creatief denken

BYTTEBIER, IGOR	<i>Creativiteit HOE?ZO!</i>	Lannoo, Tielt 2002, 280 p.	ISBN 90 209 5017-7
FRAYLING, C. & H.; VAN DER MEER, R.	<i>Het Kunst Pakket</i>	De Brink, Ploegsma Amsterdam 1992	ISBN 90 216 7071 2
GELB, J. MICHAEL	<i>Denken als Leonardo da Vinci</i>	De Kern, Baarn 1999	ISBN 90 325 0684 6
HOVING, THOMAS	<i>Kunst voor Dummies</i>	Pearson Education, Amsterdam 2000, 422 p.	ISBN 90 430 0167 8
MOLLY W, JOSS	<i>Creatief Ontwerpen Kwaliteit in presentaties</i>	Academic Service, Schoonhoven 2000	ISBN 90 395 1370 8
PARKER, ROGER C.	<i>Creatief Ontwerpen Kwaliteit in druk</i>	Academic Service, Schoonhoven 2000	ISBN 90 395 1369 4

Expressie:

WATSON, B.	<i>Gymmen op muziek</i>	Intro 1992, 62 p.	ISBN 90 55 74098 5
STORMS, G.	<i>Honderd nieuwe mu- ziekspelen</i>	Panta Rhei 1997, 127 p.	ISBN 90 73207 72 X
BLOEMENDAL, GERT	<i>Speelt u mee? Gezel- schapsspelen met de- menterende ouderen</i>	Intro 1996, 152 p.	ISBN 90 5574093 4
SMILDE,P.H.; VAN DEN BOS;	<i>Jong geleerd oud ge- daan – puzzels en kwissen</i>	Intro 1994, 108 p.	ISBN 90 266 6179 7
DOSTILOFF FISHER, Pauline	<i>Bewegen en meer: creatieve bewegingsac- tiviteiten met ouderen</i>	Intro 1995, 158 p.	ISBN 90 5574 173 6

Theater, drama, sketches, dansspelen, taalexpressie ... voor kinderen en jongeren

- ROOYACKERS, P. *Sketch*. Educatief kaartspel voor instellingen, school, thuis, managementstrainingen Uitgeverij De Toorts
- ROOYACKERS, P. *Honderd dramaspelen*(voor onderwijs en activiteitenbegeleiders in het jeugdwerk) Uitgeverij Panta Rhei
- ROOYACKERS, P. *Honderd dansspelen* (voor onderwijs en activiteitenbegeleiders in het jeugdwerk) Uitgeverij Panta Rhei
- ROOYACKERS, P. *Honderd dialogen* (voor onderwijs en activiteitenbegeleiders in het jeugdwerk) Uitgeverij Panta Rhei 2002
- ROOYACKERS, P.
HEERKENS, S: *Spelen met jeugdboeken*: fragmenten te gebruiken als spelvorm, toneelspel, taalexpressie, beeldende expressie, mime ... zonder veel voorbereiding direct te spelen. Uitgeverij Panta Rhei ISBN 9073207541
- EGGELS, Pierre *Doe gewoon alsof! 30 dramalessen voor het middelbaar onderwijs, Pantha Rhei* 2002 *Dramaschrift Doe gewoon alsof, leerlingenschrift bij de dramamethode, Pantha Rhei* 2003.
- Van HETEREN, Lucia
WENZEL, A. *Jeugdtheater, kinderen en hun binnenwereld* Uitgave Passage 2002
- HEUER, Ben *Jeugdtoneel* (50 korte toneelstukjes voor kinderen van 6-13jaar) Uitgeverij De Toneelbibliotheek
- HEUER, Ben *Zilvermeeuwen en zonnebrillen*; spelscenario's vanaf 12 jaar Uitgeverij De Toneelbibliotheek
- HEUER, Ben *Spelen*; toneelstukjes, musicals, pantomimes, improvisaties en fopspele (vanaf 6 jaar) Uitgeverij De Toneelbibliotheek
- HOL, Pieter *Toneelschetsen voor de jeugd* (speciaal voor leerlingen secundair onderwijs)
- STORMS, Ger *Muzikaal spelenboek* Uitgeverij Panta Rhei (14e druk) 1999

Internet

- www.boekenwereld.com
- www.lambo.nl (uitgeverij voor kunst en onderwijs)
- www.v2.nl/book (o.a. over elektronische kunst)
- www.theaterboekwinkel.nl/ (o.a. Boekwinkel Theater&toneel >jeugdtheater)
- www.danskant.be (o.a. *Springbonen* Danskant Diest)
- www.sip.be
- www.rago.be (o.a. pedagogische begeleidingsdienst)